

ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Русское Богатство» ամսագրի այս տարուայ օգոստոսի համարում «ИЗВЕЩЕ СІОНА» վերնագրի տակ մի հետաքրքիր յօդուած է ղետեղուած, որ նուիրուած է առա-հրէայ բանաստեղծ Ֆրոդրին:

Նոր տերմին չէ «Սիօնի երգը». հազարաւոր դարերից ի վեր, դեռ բաբելական ղետերի ափերին հրէայ ժողովուրդը երգում և երազում է իր Սիօնը, Մարգարէների ամբողջ սերունդները Նիովալի և երկնքի շանթերում միտած իրանց երգերով Սիօնը երգել են և անցել. նրանց հոգու այդ աչրող հառաչանքներն անգիր արած յետագայ սերունդները տիեզերքի բոլոր ծայրերում կրկնեցին և երեսպական հայրենիքի եթերալին պատկերին փարած մնացին: Մինչև վերջին տարիները սակայն, բոլոր այդ երգերը, բոլոր այդ հառաչանքները ողբի, անցած երջանկութեան վրայ սուգի բնատուրութիւն ունէին. նրանք բոլորն էլ աւելի յուսահատ վշտի, քան արցունքի միջից իրապէս յուսացողի շնչոն ունէին:

Հրէայ ժողովրդի մտածող մասը, նա, որ աւելի խորն էր զգում իր անհայրենիք, անարդեան, հալածական ազգի ցար, այդ եթերալին ողբերը, այդ դարերի մէջ կորչող լացերն ու հառաչանքները փորձեց

հաւաքել և մի իրական յենակէտի վրայ դնել հին իլլիդիաները՝ Ծրնունդ առաւ սիօնիդմը, այսինքն վերադարձ դէպի հին հայրենիքը, որովհետև առանց հայրենիքի, ինչպէս ասել է մի ալ հրէայ բանաստեղծ, չը կայ երջանկութիւն:

Ինքն ըստ ինքեան դարաւոր անարգ վիճակից, յարատև հալածանքներից յողնած, ձանձրացած մի ժողովրդի այդ անհանգիստ ժեստը, անտանելի կաշուութեան մի ելք, մի վախճան գտնելու մտահոգութիւնն ու փորձը անպայման համակերելի են. և այդ սիօնիստական շարժումը ամբողջ աշխարհում հետաքրքրութիւն ինչպէս և համակրութիւն զարթեցրեց: Սիօնիստների տարեկան կօնգրէսները Ներոպայում միշտ մի առանձին ուշադրութեան առարկայ եղան և ահագին, գուցէ և չափազանցաբար հետաքրքրութիւն զարթեցրին գրական, հասարակական և նոյն իսկ քաղաքական խաւերում: Վերջին ժամանակները սակայն այդ շարժման ղեկավարները՝ դոկտոր Հերցլ և Մաքս-Նորդաու քաղաքագիտական հովելով բռնուած՝ աշխատում են աղատութիւն և վերածննդութիւն երազող իրանց տղէտ, խեղճ ժողովրդին ցխերի միջից քաշ տալով տանել դէպի գերագոյն նպատակը: Ազգերի աղատագրու-

թեան պատմութեան մէջ մի չը տեսնուած կօմպրօմիսի օրինակ տունն այս նոր ձևի հայրենասէրները. հրապարակական մի խաչտառակութիւն էր զօքտօր ձերցի ներկայանալը այնքան անմեղների դահիճ, Արդիւ-Համիդիւն. հրէայ ժողովրդի դատին, ամբողջ սիօնիզմին մի անարդանք էր անցեալ տարի Բաղէլում գումարուած հրէական կօնգրէսի հիացմունքի հեռագիրը ուղղած նոյն Համիդիւն. Ազատութիւնը ո՛չ մի երկրում, ո՛չ մի դարում սողալով ձնոք չի բերում և սողացողն արժանի էլ չի ազատութեան. Այդ էր, որ այնպէս միահամուռ և ազգութիւնը միասնաց սիօնիստներին ամբողջ աշխարհի լաագոյն մամուլը քիչեալ երկու վարիչներին ձերցի և Նորդատի ամօթալի ընթացքի և անբարոյական տակտիկայի առթիւ. Անդամ լա. հրէաները զայրուցի և ամօթի մի ճիշ արձակեցին Բաղէլի կօնգրէսի հեռագրից լետու. ֆրանսիական համակրելի հրապարակախօս Բերնար Լադարի ալդ առթիւ հրատարակած յօդուածը մի ազլու և ազնիւ բողոք էր ալդ սողացման դէմ ձգմարիտ է, որ չը կալ երջանկութիւն առանց հայրենիքի, բայց չարժէ հայրենիք, հող ձեռք բերել սողալով, ստորանալով և. որ զլիստուն է, դահիճների հետ զոհների դէմ միանալով:

Ուրախալի է սակայն, որ Պ. Բոր. «-ի յօդուածի հեղինակը Ս. Յ. գուցէ և մի հրէայ, նոյնպէս դատապարտում է ձերցի և Նորդատի ընթացքը, որոնք լիարժէք լիարժէքի ոտներն ընկան», բայց նրա հասկացած սիօնիզմը հազիւ թէ թունդ սիօնիստներին զոհացումն տալ. Նա գտնում է, օրինակ, որ հրէայ ժողովուրդը կարող էր ձեռք ձեռքի տուած գործել իր խորթ հայրենիքի առաջադէմ ոյժերի հետ. թէ և դրա հետ միասին սիօնիզմը նրա համար

մի անհրաժեշտութիւն է, որովհետև հրէայ ժողովրդի տգէտ, դժբաղդ ահագին մասնալի համար դա կարող է ծառայել որպէս մի փրկարար լօղունգ, և ընդունակ է բարձրացնել նրա մարդկային արժանաւորութիւնը:

Այդպիսի հալեացքի դէմ բազմաթիւ են հակառակ կարծիքները թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում. շատերի համար սիօնիզմը մի անմիտ ուտօպիա է, որ ապրելու չէ, որովհետև կենսական հիմունքների չունի. Այդպիսի առարկութիւնների դէմ է, որ յօդուածագիրը մէջ է բերում հեղինակաւոր կարծիքներ և մասնատրասպէս ռուս վիպագիր Գօրկիյի կարծիքը, որ գուցէ ամենաճիշտ որոշումն է սիօնիզմի. «Ենձ ստում են, թէ սիօնիզմն ուտօպիա է—չը զիտեմ, գուցէ. Բայց քանի որ ես այդ ուտօպիայի մէջ տեսնում եմ անլաղթելի, բռն ծարաւ սպառութեան, ինձ համար դա լրականութիւն է, ինձ համար դա կիանքի մի գործ է»:

Այնպէս թէ այնպէս իրողութիւն է, որ այսօր սիօնիզմը լայն չափերով ընդգրկել է տառապող հրէայ ժողովրդի խաւերը, ներկայանալով որպէս նրա լուսերի, թէկուզ ուտօպիական, նրա հեռուոր երազների մի վարկագոյն պատկեր. չէնց այն հանգամանքը, որ սիօնիզմն ունի նաև իր երգիչները, իր բանաստեղծները, ամենալաւ ապացոյցն է, որ այդ շարժումը լայն ծաւալ է ընդունել. Այդ բանաստեղծների մէջ առաջնակարգ տեղ է բռնում Յրուզը՝ Վիօնի երգիչը, որի դատաւ մօտիվները ամենաուժեղ կերպով են արտայայտում ստրուկ, հալածական, երկրէ երկիր թափառական ժողովրդի հոգու տանջանքները, իր յոգնած զուխը դնելու մի տեղ ճարելու բռն ջանքները, դարերի մէջ անհետացած իր հայրենիքի կիզի կարօտը. Խորթ հայրենիքի մէջ

հրէայ ժողովրդի զգացած օտարութիւնը Ֆրուզ արտայայտում է ամենայնուրեւ տողերով՝

«Որպէս անապատի թափառական
Ասագներին և լեռնի ժայռերին մէջ,
Շրջում եմ ես ճանապարհս կոր-
ցրած»:

Մանուկն անեց, մեծացաւ բան-
տում,

Մի՛թէ կարող է նա երգել փայ-
լը ցերեկի,

Շառաչն ալիքի և դաշտն արձակ
Գունատ ու խեղճ է իմ երգը,

Ինչպէս գունատ է իմ կոյր բաղ-
դը»:

Ինչ չուղիչ է այդ համեմատու-
թիւնը. ամբողջ մի ժողովուրդ դա-
րերի ընթացքում «անել է մեծա-
ցել բանտում» և բանտը լայն ա-
րար—աշխարհն է, ուր ոչ մի տեղ
նա իր սեփական արեւը, օրուայ մի
կտոր փայլը, պայծառ շողերը չունի,
ոչ մի երկրում հալածական, բոլոր
չունի թուր և հալածական, բոլոր
տանջուած ժողովուրդների երգն է
այս, բոլոր նրանց, որոնք խորթ
զաւակներ են օտար աշխարհներում:
Անհատական և ազգայնական յա-
րաբերութիւնների մէջ երբ դեկա-
վար է հանդիսանում անմիտ ատե-
լութիւնը, աւանդաբար հասած և
կուրօրէն շարունակուող հալածանքը,
միշտ և ամեն տեղ զոհերի քրտե-
րում կաթիլ կաթիլ թոյն է քամ-
ւում ամեն օր, որ քանդում, կըր-
ծում է նրանց կենսական ոյժերը
ու աշնացնում, անօգուտ դարձնում
այնքան եռանդ, արտադրող ու բա-
րերար այնքան էներգիա:

Եւ ո՛չ մի ժողովուրդ աշխարհում
անպէս խորը կերպով չի զգացել
այդ ատելութեան թոյնի դառնու-
թիւնը. ո՛չ ոք հրէայի պէս իր սրտի
խորքում չի լացել իր խեղդուած,
պրկուած, ճմռուած հոգեկան կարո-
ղութիւնների կորուստը: Կրօնները՝
ինչպէս միշտ, աւելի սպառնալի և

պայքարող են դարձել հին ատե-
լութիւնը, աւելի զօրացրել զոհերի
սրտի կիզիչ կռիւնը: Այդ կռիւնն է
ահա, սրտի խորքում, այդ խուռ հեծ-
կըլտանքն է, որ այնքան ուժեղ
ցաւի շեշտով Ֆրուզ արտայայտում
է հետեւեալ դիմումով քրիստոնեայ
մանուկին.

«Երբ մայրդ քեզ խնամոտ ու
քնքոյր ձեռքով

Ցանում էր դէպ կանաչաւետ
դաշտերը,

Երբ քո կուրծքն աղատօրէն շըն-
չում էր,

Ես մի խուլ անկիւնում, քարի
վրայ, պատի տակ,

Շան ընում մոռացուած՝ ընկած
էի մենակ,

Եւ իմ անարգանքը հեղնում էիր
դու,

Եւ իմ ցաւերի վրայ քրքում
էիր դու

.....

«Միշտ նոյն թոյնը թշնամու-
թեան ու այրող ատելութեան

Դու անողորմ ձեռքով իմ կըրծ-
քում թափեցիր,

Ո՛ր, որքան թարմ ու կայող
ոյժեր

Դու իմ մէջ այդ թոյնով խեղ-
դեցիր»:

Առանց հողի, առանց սեփական
ճակտի քրտինքով թրջուած դաշ-
տերի ազգութիւնն, իբրև ուրոյն
ամբողջութիւն, իբրև պատմական
մի շօշափելի երևոյթ, տրամաբանա-
կան անկարելիութիւն է: Եւ Ֆրուզ,
որ այդ ձգձարտութեան խորին զի-
տակցութիւնն ունի, դիմում է իր
անհայրենիք, անհող ժողովրդին և
հրաւիրում է նրան դառնալ դէպի
մայր հողը, վայր ձգելով ուսից թա-
փառական փերեզակի ամօթալի
պարկը, որ օտարների ատելութիւնն
է դրել նրա թիկունքին և որ նա
կրում է այնքան դարեր, մոռացած
աւելի աղնացնող, աւելի գրաւիչ

պարագմունքի կարիքը Թրուպ
ասում է.

«Կարծիր դէպի հող. դէպի գաշ-
տըն ու այգին.

Նրանք քո անցած երջանիկ
օրերին

Ծառայեցին քո մանուկ բաղդին,
Որպէս մի խաղող ու հրջանիկ

ապաստան».

Որո՞նք են Թրուպի՝ իբրև «Սիօնի
երգչի» անմիջական լուսերը, ի՞նչ
է սպասում, ի՞նչ է ուզում նա
այսօր, այս ժամին. ո՞րն է նրա
ղերազդն ցանկութիւնը, նա բա-
նաստեղծ է, նա երազող է և իր
անմիջական իղձերն ու սպասելիք-
ները իր խոհերի և երազների պէս
եթերային, իղէալական են. նա
խօսում է արտերի հետ և իր աշ-
խարհը զգացմունքների աշխարհն
է, ուր նուիրական լուղերի թագա-
ւորութիւնն է քարոզում և միայն
լուղերի.

Այսպէս նա կը կամենար՝

«Որ մեր ստրկութեան անարդ
զօրութիւնը

Որպէս կատաղի քաղց մեզ ցաւ
պտուճառէր,

Որ մենք զգայինք, ինչպէս ծա-
րաւ տօթ օրին,

Մի ալրող տենչանք դէպի՝ նուիր-
ական վիճակը,

Որն ալժամ մեզ երազ է թւում—
Ազատութիւնը դառնար քաղցր

ու գրաւիչ,

Որպէս զի աղատ կեանքի պայ-
ծառ միտքը

Գլխակցական զալրոյթի կրա-
կով վառուած՝

Մեր հոգու մէջ ընկնէր, ինչպէս
արտի ափսոսում

ընկնում է հատիկը օրհնուած
ցանքի,

Եւ ծաղկէր այնտեղ՝ որպէս վե-
րածնուած դրախտումս.

Այս բոլորը շատ գեղեցիկ է, լու-
ղիչ. իւրաքանչիւր տողը խօսում է
տանջում, անարգում ժողովրդի

վերաւոր արտին, բայց շատ աւելի
լաւ, շատ աւելի ցանկալի կը լինէր
տեսնել—ինչպէս ասում է նաև մեզ
զբաղեցնող լօղուածի հեղինակը—
որ հասնեն վերջապէս այն երջա-
նիկ օրերը, եւր մարդը մարդու մէջ
կը տեսնի ո՛չ գալլ, ո՛չ գազան, ալ
եղբայր. Այն ժամանակ գոցէ չա-
րաբաղդ ու տառապող հրէայ ժո-
ղովուրդը պէտք է՛ր զգալ զնալ
«Միջերկրական ծովից այն կողմը»
փնտրելու իր համարեալ անդր-պառ-
մական Սիօնը...

Նոյն համարումն Սիխայլօվսկին,
Լ. Տօլստօյի լիսնամեալ գրական
գործունէութեան առիթով, ասում է.
«Վերլիշելով ռուսաց երկրի մեծ
գրողի գրական գործունէութեան
ամբողջ լիսնամեալ ճանապարհը,
մենք տեսնում ենք, որ թէ իր մեծ
երկերում, թէ իր լաճախ շատ խո-
շոր սխալների մէջ, միշտ, իր գրած
առաջին տողից մինչև վերջինը,
նա եղել է և է ինքն, որ հաշուի է
առնում միայն իր սեփական խիղճը,
անկաշառ թէ իր միջավայրի
նախապաշարմունքների համար թէ
այսպէս ասած համաշխարհային նա-
խապաշարմունքների համար. որ
նա ոչ սակաւ փոխել է իր հալեացք-
ները, բայց երբէք լստ չի կանգնել
զրանցից արտաքին ինչ ճնշման
տակ էլ է որ լինէր. Այդ մտքով նա
մեզ համար աւելի է, քան մեծ
գրող. նա—կարծես տպագրական
խօսքի արժանապատուութեան կեն-
դանի, մարմին և արին դառած
խորհրդանշան, արմբօլ էս.

„Русская Мысль“, օգոստոս. Մի-
այն 50 տարի է, որ Հեկտինգֆորսի
համալսարանում գոյութիւն ունի
ֆինական լեզուի և գրականութեան
համար առանձին կաթեդրա. Պրո-
ֆէսօր Սեւեռէի ճառը այդ առիթով
թարգմանուած է լիշա՞ծ ամսագրի
մէջ. Շատ հետաքրքրական է իմա-

նալ թէ ինչ ահագին ջանքերով միայն կարողացել են ֆինական լեզուն և գրականութիւնը շփեցականի հաւասար դիրք ձեռք բերել առհասարակ Ֆինլանդիայի բարձրագոյն կրթական հաստատութիւնների մէջ։ Այդ յօդուածի մէջ չիլատակուած են Հելսինգսֆորսի համալսարանում ֆինական լեզուի և գրականութեան առաջին երկու պոֆէսորների՝ Վաստրինի և Ելիաս Լեօնրոտի՝ անձնուէր և հակալական դործունէութիւնը։ Լեօնրոտն էր, որ հաաքեց և հրատարակեց ֆինական ազգային վէպ Վալեմալան, մարդկային մտքի ստեղծագործութեան աչդ համաշխարհային գոհարներից մէկը։

Այժմ ֆին ազգը պատրաստում է արձան կանգնեցնել Ելիաս Լեօնրոտին, նրա ծննդեան հարիւրամեակի օրը։

„Научное Обозрение“, օգոստոսի Բարձն Ֆոնդեր Խօվենի ճանապարհորդութիւնը „Արեւելքում“ պարունակում է մի կտոր էլ հայերի մասին, որ բնորոշում է հեղինակի միակողմանի և մակերեսութային վերաբերմունքը դէպի իր դիտած իրողութիւնները։

Յոյների մէջ, ասում է բարձնը, ես նկատեցի տառնձին զայլույթ հայերի դէմ. այս վերջինները, երբ թուլացաւ թիւրքական վստահութիւնը դէպի ապրտամբուած յօյները, կարողացան կամաց-կամաց իրանց ձեռք գցել լատ աշնպիսի պաշտօններ, ուր պահանջում էր լայտնի ճարպիկութիւն, լեզուների տիրապետում և հաշուեզրոտութիւն։ Գալով Պօլիս, հայ ինտելիգենցիան թրքականից աւելի խորթ էր իր ժողովրդի իսկական յահերին. հետամուտ լինելով աւելի փառասիրական դիտումներին քան հայրենակիցների շահերին, աչդ հայ ինտելիգենցիան ամեն կերպ աշխատում էր ստեղծել ինքնավար Հայաստան, Յիշեցնելով թիւրքիային՝ հայ ազգաբնակութեան մեծամասնութեամբ բնակուած գաւառների համար Բերլինի պալմանագրութեամբ խոստացած ընթացիկ մտցնելու անհրաժեշտութեան մասին, ստիպում էին թրքական մոլեռն, ստիպում էին թրքական մոլեռնութիւնը փոքրամասնութեան վերածել, Հայկական շարժման պարագլուխները Պօլսի մէջ իրանց ապահով էին զգում։ Ներքալական համալսարաններում ուսած աչդ քաղաքագէտները համոզուած էին, որ միայն կոտորածը կը քոփայի Ներքալային՝ աչդ դարձնել հայերի դրութեան վրայ։ Ենթադրուելով անգլիական ինտրիգներին (?!), նրանք ամեն կերպ աշխատում էին նսեմացնել (?!) Փոքր-Վասիլում ռուսական հեղինակութիւնը, ապադուցելով, որ անգլիացիներն են հանդիսանում հայ ժողովրդի պաշտպան և ոչ ռուսները։ Գաղտնի կօմիտէտները, տարածելով քաղաքական պրօպագանդաներ, ահաբեկում էին թիւրք պաշտօնեաներին։ Վերջի վերջոյ, ի հարկէ, տուժում էին գլխաւորապէս հայերից նրանք, որոնք անզգուշութիւն ունէին արտայայտել անպատշաճ համակրանք՝ Երդրումը և թիւրքացի Հայաստանի աչլ մասերը ռուսներից զրաւելու ժամանակ։ Եակ կօմիտէտների պարագլուխները ակադեմիական հանգրստութեամբ դատաւորութիւններ էին անում հապճեպ ընթացիկ մտցրնելու անհրաժեշտութեան մասին։

Մարդ զարմանում է որ Բրիտանիայում կայացած հայաստեանների համաժողովից յետոյ էլ զանում են զեռաշնքա՜ն նախապաշարուած գլուխներ, որոնք հանդէս են գալիս հայկական հարցի մասին հնացած, անհիմն և կանխակալ կարծիքներով։ „Научн. Обзор.“-ի խմբագրութեան պատիւ չէ բերում աչդպիսի թեթեւ

Մարդ զարմանում է որ Բրիտանիայում կայացած հայաստեանների համաժողովից յետոյ էլ զանում են զեռաշնքա՜ն նախապաշարուած գլուխներ, որոնք հանդէս են գալիս հայկական հարցի մասին հնացած, անհիմն և կանխակալ կարծիքներով։ „Научн. Обзор.“-ի խմբագրութեան պատիւ չէ բերում աչդպիսի թեթեւ

վերաբերումն էր Հայկական կոտորածները թրքական լեծիմի քրտմանն ընդհանրապես թեև ևս կոտորածն էին հայ ինտելիգենցիան այդ բանում մեղ չունի և թիրքահայերի ամբողջ մեղքը այն է թր ներանք էլ մարդիկ են, զգում են իրանց կրած անասելի տանջանքների և ելք են որոնում այդ դժոխսից կացութիւնից...

«Գաւի», №№ 199—200. Զարեքի վանահայր Աստուածատուր վարդապետ Տէր-Յարութիւնեանի սպանութիւնը բացատրում է իբրև անխուսափելի հետեանք այդ վարդապետի 28 ամեայ եռանդուն և անձնուէր գործունէութեան, որի շնորհիւ լափշտակիչների ձեռնբերից ազատուել են Փարսիականաց աշխարհի այդ ընդարձակ կուսական անտառները և օրէնքով հաստատուել իբրև վանքի սեփականութիւն Թողաճաղի վրա շատ աղղու ոգով պատկերացնում է այդ մեղանում սակա պատահող՝ եռանդուն, գործունեայ և վանքի շահերին անսահման նուիրում շիտակ վարդապետի գործունէութիւնը և գուշակում նրա մահից լետ, մեր հոգեւոր ատեանների անհոգութեան պատճառով, այդ հարուստ կալուածքի ոչնչացումը Երզրայի, ապիկար, թուլամորթ, կաշառակեր և փափկասէր վանականները մի ընդհանուր կանոն են մեղանում, իսկ Աստուածատուր վարդապետները բացառութիւններ Ելք է պատճառը որ ընդհանրապէս մեր վանական կալուածները մատնում են անտէրութեան և զերիւմեմբիւն:

Իրպրոսի հայ զաղթականութեան մասին Նիկոսիայից գրած մի լուրջաւոր քաղում ենք հետեւել սեղեկութիւնները:

Պատմական մի քանի տեղեկութիւններից պարզ է որ Իրպրոսում հայեր եղել են դեռ 800 տարի առաջ: Այժմ Իրպրոսի հայ հասարակութիւնը բաղկացած է 500 հոգուց, մեծ մասամբ Նիկոսիայում Տեղացի հայերի լեզուն թուրքերէն է, բայց զարոցների շնորհիւ նոր սերունդը խօսում է հայերէն: Նիկոսիայի եկեղեցու բակում կայ երկսեռ դպրոց, 60 սովորողներով: Առանձին ուղարկութեան արժանի է կրթարան-որբանոցը, որ անգլիարենակ հայերի ձեռքով բացում է կրթկեցի և թրքահայաստանցի մանուկների համար: Նպաստները ըստացում են Մանչեստրի հայ վանականներից: Կազմուած են օժանդակ մարմիններ՝ Լօնգոնում, Պարիզի և Դահլիքի մէջ ևս, տարեկան նուէրներ հաւաքելու նպատակով: Մինչև հիմա ծախսուած գումարը կը լինի տարեկան գրեթէ 400 անդ. ոսկի, միջին հաշուով 40 ուսանողի համար: Կարեւոր է Մանչեստրի հայ վանականներից ընտրուած Խնամակալութեան այն որոշումը, որի համաձայն կրթարան-որբանոցը պիտի վերածուի միջնակարգ ուսումնարանի և պիտի ընդունէ աւելի թուով կրթկեցի և թրքահայաստանցի որդեգիրներ:

Անշուշտ, կ'աւելացնենք մեր կողմից, Իրիկիայի կենտրոնական դիրքը հայ զաղթների նկատմամբ և նրա անգլիական ազատ վարչութիւնը շատ մեծ յարմարութիւններ են տալիս մի այդպիսի օգտակար կըրթական հաստատութեան բարգաւաճման համար: Հարկաւոր են միայն առատ նւթական միջոցներ, որ կարող էին, ի միջի ալլոց, հայթայթել նաև Հնդկաստանի հայերը, որոնց հասարակական, կուսկովի, հարատեթիւնները այժմ պարապ տեղն են կորչում կամ դատապարտելի անգործադրութեան են մատնուած: Վատ չէր լինի եթէ

Մանչեստրի Խնամակալութիւնը հոգ տանէր այդ մասին. Մ. Նալբանդեանի օրինակը ցոյց տուեց թէ ինչ կարող է անել հաստատակամութիւնը և անձնութիւնը որոշ նպատակի հասնելու համար. Այսօր Նոր-Նախիջևանը վախելում է Նալբանդեանի Զանգերուլ ստացած գումարների արդիւնքը:

Վրաց մամուլը. Վրաց թերթերի մէջ մի բանակալի է սկսուել. վրացական թթու և նեղ ազգասիրութեան օրգան «Իվերիան», Վրաստանը հայերից ազատելու համար, առաջարկում է բոլորս հայերի դէմ. նրա կարծիքով պէտք է վրացիները խօսք տան և հայերից ոչինչ չառնեն և դրանց ոչինչ չը ծախեն. այդ կը ստիպի որ հայերը իրանց փաստիւտէն հաւաքեն և հետանան Վրաստանից. Հայրենասիրութեամբ վառուած «Իվերիան» գաւառապետների ուշադրութիւնն է դարձնում մի քսոմէնէլի «անկարգութեան» վրայ. հայ կառապանները Պախեթիալում վրացերէն չը գիտեն: Ուրեմն բաւական չէ որ Վրաստանի հայերը իսկապէս միայն լուսաւորչական վրացիներ են, որի ապացոյց՝ Խուցեան, Գրձեկեան ազգանունները, բաւական չէ որ հայերը փոխում են վրացական վանքերի և եկեղեցիների արձանագրութիւնները հայկականի, այլ և յանդգնում են կառապանութեամբ պարապել Վրաստանի մէջ և վրացերէն չիմանալ... Այդ տուտուց դատողութիւնների դէմ լուրջ առարկութիւններ անել նշանակում է վիճել խուլի հետ: Միւրթարականը այն է, որ աւելի լուրջ վրացիները իրանք չեն հաւանում իվերիական այդ հայակերութիւնը. «Իվալին» և «Ճնօրիսփուրցելին» ուղղակի հեղինակ են և ծաղրում «Իվերիալին» և «Իվերիան» իր հայատեցութիւնը հասցնում է այնտեղ, որ ոչ միայն թութակի

նման կրկնում է «Новое Время»-ի սուտը, թէ իբրև հայ գիտնականների յօրինած քարտէզներում Հայաստանի սահմանները հասնում են մինչև Դոն, այլ և մօտենում է այդ թերթին իր չարահինդաց վերաբերմունքով դէպի դժբախտ թիւրքահայերի վիճակը. Գիտենք որ վրացի ազգասէրները սիրում են իդէալականացնել իրանց անցեալը և ամեն տեղ կրկնել թէ վրացիները քաջասիրտ են և ռազմական ոգու տէր. սակայն այդ ստաւապները, որ չեն ճշտում պատմական անաչառ փաստերով, իրատեք չեն տալիս այդքան ստոր և ոչ ասպետական վերաբերմունք դէպի հարևան մի ազգի մարտիրոսութիւն... Պատմութիւն գրելը եթէ միայն ազգասէրների մօնօպօլիան լինէր, անշուշտ, աւելի առաքինի, ազնիւ, քաջ և քաղաքագէտ ազգ քան վրացիներն են—դժուար կը լինէր գտնել. սակայն պատմական դիտութիւնը այդպիսի մօնօպօլիա չէ տուել ոչ մի ազգի հայրենասէրներին, ուստի ինքնագով առասպելներն նոյնքան կարող են փոխել անցեալ իրականութիւնը, որքան տուտուց հայատեցութիւնը ոյժ ունի լուծել ներկայ տնտեսական կեանքի ստեղծած լարաբերութիւնները:

Համալուարան, չուլիս «Մուրճի» նախընթաց համարներում մենք անզգուշութիւն էինք ունեցել ուշադրութիւն դարձնելու այս ամասգրի վրայ և մի դիտողութիւն էինք գրել նրա մի յօդուածի առիթով. Առում ենք, «անզգուշութիւն ունեցանք», որովհետև չէինք ճանաչում թէ դա ինչ տեսակ պարբերական հատարակութիւն է: Մեզ խարողը վերնագիրն էր—«Համալուարան», գիտական ամսագիր: Գրեցինք մեր նկատողութիւնը, և այժմ ահա պարզ տեսնում ենք, որ

դա այն ապականուած մամուլի վիժմունքներինց մէկն է, որ ի դժբախտութիւն հայ ազգի պատուաստուել է արտասահմանեան հողի վրայ՝ մի քանի թիւրքահայերի ձեռքով, յաճախարանը՝ մեզ հայհոյում է ամենալիրք խօսքերով. և իրաւունք ունի, մենք միանգամայն անտես արած պիտի լինէինք նրա գոյութիւնը հայհոյել մենք չը գիտենք, պատրաստ ենք ջուխտ ձեռքով ստորագրելու, որ հոռոտը Պարիզի բուլվարներում հրաշալի կերպով

սովորում է հայհոյել, ամենաանպատկառ բառերով հայհոյել, չոստութիւնը, այո, անպարտելի է, երբ միանում է Պարիզի տականքների հետ Բան չունենք ասելու Մնում է միայն ափսոսալ, որ հոսոտական այդ կեղտոտութիւնները յաճախը-սարան՝ անունով են պաակտում Բայց այստեղ էլ զարմանալու բան չը կայ. քննադատուած ինքնահաւանութիւնը մեզանում ընդունակ է կեղտոտել ամեն մի մաքուր անուն և գործ:

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ն Ե Ր

Լիցք. Հ ա չ ո ց դ ր ա դ ա ր ա ն ի վ ա ր չ ու թ ե ա ն.— Մընի օրդըրը ուղարկել էք մեր անունով, իսկ դրամը ուրիշի անունով: Մանրամասնութիւնները նամակով:

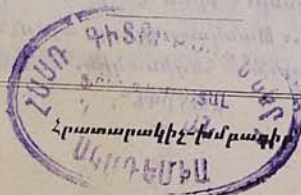
Շումկա. Հ ա չ ո ց դ ր ա դ ա ր ա ն ի վ ա ր չ ու թ ե ա ն.— Դադարեցրինք ուղարկել, որովհետև չէք լրացրել Բուլղարիայի հայերը առհասարակ չեն հետաքրքրում. երեի կամաց-կամաց դրանք էլ կը գնան Ռումանիայի, Լեհաստանի և Հնդկաստանի հայերի տխուր շաղով:

Սարգսաբաթ. պ. Յ ա կ ո ք (Շ ա հ ր ի ա ր գ իւ ղ ու մ).— Փոքր խօղածները չեն վերադարձնում: Մենք չենք լիշում. հաւանական է, ինկատի կ'ունենանք և դէպք եղած ժամանակը կը վերադարձնենք լիշածները:

Վ Բ Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Այս համարում.

Նրեմ օրդ	սպուած է	պեթք է լինի
52	2	էր
"	11	բումնի (կտորի)
		ու նեցող
132	41	հարուստ նման
157	10	թողաք

Ս. Կրասիլնիկեան